

СПЕКТРАЛЬНІ ТА ДОЗИМЕТРИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕНТГЕНОЧУТЛИВИХ ГЕТЕРОПЕРЕХОДІВ СУЛЬФІД- ТЕЛУРИД КАДМІЮ

Досліджено спектральні та інтегральні характеристики гетеропереходів $p\text{-CdTe-nCdS}$ при опроміненні їх рентгєнівськими квантами в енергетичному діапазоні 8–35 кеВ. Чутливість детекторів досягає $3 \cdot 10^{-3} \text{ А} \cdot \text{см}^{-2} \cdot \text{Р}^{-1} \cdot \text{год}$ в режимі прямого перетворення та $10^{-5} \text{ А} \cdot \text{см}^{-2} \cdot \text{Р}^{-1} \cdot \text{год}$ для пристрою типу “сцинтилятор–фотодіод”.

Напівпровідникові кристали телуриду та сульфїду кадмію, а також бар’єрні структури на їх основі, перспективні як ефективні детектори іонізуючих випромінювань [1,2]. При цьому вони можуть бути використані як в режимі прямого перетворення, так і в пристроях типу “сцинтилятор–фотодіод”. Останні дозволяють розширити верхню границю реєстрованих квантів аж до 1 МеВ [2]. В даній роботі досліджено властивості рентгєнівських детекторів на основі гетеропереходів (ГП) в системі сульфїд–телурид кадмію.

Для виготовлення ГП використовувались монокристали CdS , які були вирощені з розплаву під тиском інертного газу. Легування кристалів в процесі росту ізовалентною домішкою Te приводить до суттєвого підвищення ефективності радіолумінесценції (~20% при 300 К) та радіаційної стійкості матеріалу [2]. В області кімнатних температур вихідні підкладки мали електронну провідність $0,1\text{--}1 \text{ Ом}^{-1} \cdot \text{см}^{-1}$. Шари $p\text{-CdTe}$ створювались методом реакцій твердофазного заміщення в закритому об’ємі [3,5]. Варіація технологічних умов дозволяє змінювати величину діркової провідності при 300 К в межах $10^{-2}\text{--}10^{-8} \text{ Ом}^{-1} \cdot \text{см}^{-1}$. Параметри базових підкладок при цьому залишались практично незмінними.

Діодні структури створювались зішлифовкою з однієї

сторони шару CdTe до базового кристалу CdS і нанесенням омичних контактів. Останніми були напилена плівка Au до р-шару та вплавлений In до n-шару. ГП притаманна помітна фоточутливість і спектр, який обмежений енергією фотонів $\hbar\omega=1,3-2,3$ eV [3-5]. При освітленні лампою розжарювання потужністю 100 Вт у вентиляльному режимі вони генерували фотоерс 0,3-0,5 В і фотострум 10-20 мА/см². Для подальших досліджень вибрані ГП з найбільш високоомним шаром CdTe, в яких густина темного струму в області кімнатних температур не перевищувала 10⁻³ мА/см² при напрузі V=100 В (при любій полярності включення).

Джерелом рентгенівського випромінювання служив апарат типу РЕИС "Светлана" з трубкою БС1-Cu. Для виділення необхідного енергетичного інтервалу з суцільного спектра гальмівного випромінювання використовувався набір кремнієвих і графітових фільтрів різної товщини. Спектри чутливості детектора побудовані з врахуванням апаратної функції установки, яка розраховувалась за загальновідомими методиками. Інтегральні та спектральні характеристики вимірювались при 300 К в режимі постійного струму. Опромінення рентгенівськими квантами проводилось з боку CdTe або CdS при роботах детектора в режимах прямого перетворення або сцинтиляції відповідно.

Типовий спектральний розподіл фотоструму досліджуваних ГП при роботі в режимі прямого перетворення зображений на рис.1. В першу чергу звертає на себе увагу максимум в області енергій $\hbar\omega \approx 11$ keV, наявність якого може бути зумовлена двома факторами. По-перше, оцінка довжини повного поглинання l_{π} рентгенівських квантів в шарі твердих розчинів CdS_xTe_{1-x} в розглядуваному енергетичному діапазоні 8-35 keV приводить до значень $l_{\pi}=(0,5-100)\cdot 10^{-4}$ см. Зауважимо, що товщина d_0 згаданого варізонного шару для досліджуваних ГП знаходиться в межах $(4-6)\cdot 10^{-3}$ см [5]. Тому найбільш низькоенергетичні фотони поглинаються в приповерхневій області, яка утримує велику концентрацію поверхневих рівнів. Це приводить до зменшення ефективності збирання нерівноважних носіїв заряду, а в кінцевому результаті і до величини I_p . З іншого боку, величина l_{π} для квантів з $\hbar\omega \approx 8$ keV в

плівці золота (через яку проводиться опромінення) складає всього $2 \cdot 10^{-6}$ см, що порівняно з її товщиною.

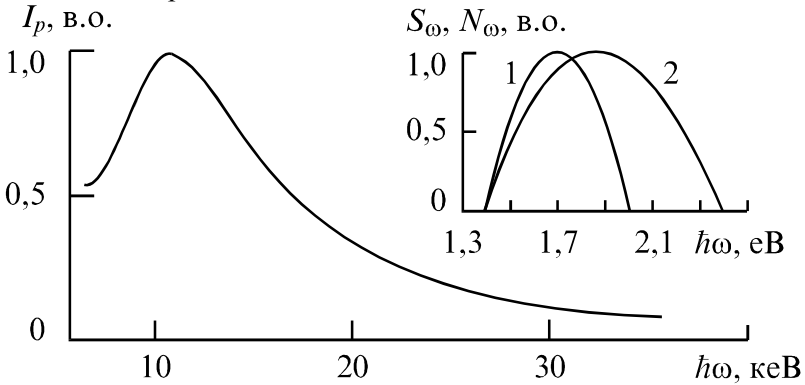

Рис. 1. Спектр рентгеночутливості ГП при оберненій напрузі $V=50$ В. На врізці – спектри радіюлюмінесценції кристалу $CdS\langle Te \rangle$ (1) і фоточутливості ГП (2) при $V=0$.

Довжина повного поглинання для високоенергетичних квантів може перевищувати величину d_0 . Внаслідок цього генеровані електронно-діркові пари не розділяються електричним полем переходу, а рекомбінують за участю відповідних центрів. Ці процеси досить ймовірні, якщо врахувати високу ефективність радіюлюмінесценції кристалів $CdS\langle Te \rangle$ [2]. Люмінесцентне випромінювання поглинається в більш вузькозонному компоненті ГП і викликає народження додаткових електронно-діркових пар, які потім розділяються електричним полем переходу. Розумно допустити, що збільшення напруги повинно приводити до росту ефективності збирання носіїв, а, оскільки їх концентрація вища для більших $\hbar\omega$, то і до більш різкої залежності $I_p(V)$. Остання в певному діапазоні зміни V описується виразом $I_p = \text{const} \cdot V^n$, де n зростає від 1,7 до 2,0 при збільшенні енергії рентгенівських квантів від 8 до 35 кеВ. Відмітимо, що при $V_{кр} \geq 50$ В спостерігається тенденція до насичення залежності $I_p(V)$. Оцінка напруженості електричного поля за формулою $E_{кр} = V_{кр}/d_0$ приводить до значень $E_{кр} \approx 10^4$ В/см. Це узгоджується з величиною критичної

напруженості електричного поля, при якій настає насичення дрейфової швидкості в CdTe. Час прольоту носіями і-області ГП при цьому буде біля 10^{-10} с.

Як видно з рис. 1 (врізка) спектри фоточутливості S_{ω} ГП та радіолюмінесценції N_{ω} базового кристала CdS<Te> перекриваються в певній області енергій. Коефіцієнт використання випромінювання, який визначається загальновідомим виразом

$$K_B = \frac{\int_0^{\infty} N_{\omega} S_{\omega} d\omega}{\int_0^{\infty} N_{\omega} d\omega} \quad \text{і для розглядуваного інтегрального}$$

детектора типу “сцинтилятор-фотодіод” складає $\sim 0,4$. Ця величина дещо менша, ніж для розпов-сюдженого комбінованого детектора CdS<Te>-Si-фотодіод [2]. Разом з тим, ефективність збирання світла для інтегрального детектора більша ніж для комбінованого, що зумовлено кількома причинами. По-перше, коефіцієнт заломлення CdTe ($n \approx 2,75$) більший ніж у CdS ($n \approx 2,5$). Це ліквідує ефект повного внутрішнього відбивання на межі розділу ГП. По-друге, варізонний шар CdS_xTe_{1-x} забезпечує надійний оптичний контакт без використання спеціальних просвітлюючих покриттів та складних методів їх нанесення у випадку комбінованого детектора. Зазначені фактори приводять до збільшення частки падаючого на фотодіод радіолюмінесцентного випромінювання в інтегральному детекторі.

Порівняння залежностей $I_p(V)$ для інтегрального pCdTe-nCdS<Te> та комбінованого CdS<Te>-Si-фотодіод детекторів вказує на їх суттєву відмінність. Співпадаючи по абсолютній величині при нульовому зміщенні фотострум інтегрального детектора зростає (в силу розглянутих вище причин) більш ніж на два порядки при $V \geq 50$ В. Величина I_p для комбінованого детектора не залежить від V практично до 10 В. Подальше збільшення напруги приводить до різкого зростання темного струму використаного в пристрої діода ФД-228 при практично незмінній величині корисного вихідного сигналу. Дозові чутливості інтегрального та комбінованого детекторів майже однакові при роботі без зміщення і складають $\sim 10^{-7}$ А·см⁻²·Р⁻¹·год. Збільшення останньої на два порядки досягається включенням ГП у фотодіодному режимі при $V \geq 50$ В.

Таким чином, наведені результати переконливо свідчать про перспективність використання гетеропереходів $pCdTe-nCdS<Te>$ як детекторів іонізуючих випромінювань при їх роботі в режимі прямого перетворення або сцинтиляцій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акимов Ю.К., Игнатьев О.В., Калинин А.И. Полупроводниковые детекторы в экспериментальной физике.– М.: Энергоатомиздат, 1989.– 295 с.
2. Рыжиков В.Д. Сцинтилляционные кристаллы полупроводниковых соединений A^2B^6 . Получение, свойства, применение.– М.: НИИТЭХИМ, 1989.– 123с.
3. Баранюк В.Е., Косяченко Л.А., Махний В.П. Свойства фотоэлемента на основе варизонной структуры сульфид–теллурид кадмия // Гелиотехника.– 1988.– №5.– С.17-20.
4. В.П.Махний. Механизм образования гетероструктур при твердофазном замещении на основе соединений A^2B^6 . // Извест. АН СССР. Неорганич. матер.– 1991.–27, № 3.– С.619-620.
5. Баранюк В.Е., Барасюк Я.М., Махний В.П. Електричні та фотоелектричні властивості гетеропереходів сульфід–теллурид кадмію // УФЖ.– 1996.– 41, №4.– С.453-457.

SUMMARY

BARANYUK V.Y., BARASYUK YA.M.
MAKHNIY V.P., MALIMON I.V.

SPECTRAL AND X-RAY CHARACTERISTICS of X-RAY DETECTORS BASED ON HETEROJUNCTION of SULPHIDE– TELLURIDE CADMIUM

Spectral and integral characteristics of the heterojunctions $pCdTe-nCdS$ illuminated by X-ray radiation in energetic range 8-35 keV are investigated. The detectors sensitivity amount to $3 \cdot 10^{-3} A \cdot cm^{-2} \cdot R^{-1} \cdot h$ for direct transition mode and $10^{-5} A \cdot cm^{-2} \cdot R^{-1} \cdot h$ for devise “scintillate–photodetector”.